

**ՀԱՅՐԵՆԻՔ-ՍՓՅՈՒՌՔ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԵՐԱԿԱ
ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

(1960-ական թվականներից մինչև օրս)

Բանալի բառեր – Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերություններ, սփյուռքահայություն, հայապահպանություն, ազգային ինքնություն, նախարարություն, կոմիտե, մասնագիտական ներուժ, հայրենադարձություն, հայեցակարգ

Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները հատկապես սերտացել ու բազմաբնույթ են դարձել երկու շրջափուլերում, որոնցից առաջինն ընդգրկում էր 1960-1980-ական թթ., իսկ երկրորդը՝ սկզբնավորվել է 2008 թ.: Հարաբերությունների սերտացումը հիմնականում պայմանավորված էր Հայկական ԽՍՀ-ում և Հայաստանի երրորդ Հանրապետությունում գործող՝ Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունների զարգացմանը միտված կառույցների, համապատասխանաբար՝ Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի¹ և ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեությամբ, որոնց ստեղծումը պետական իշխանության՝ Սփյուռքի նկատմամբ հատուկ քաղաքականության որդեգրման նպատակ էր հետապնդում, այն է՝ խորությամբ ուսումնասիրել Սփյուռքի խնդիրները և դրանք կյանքի կոչել համապատասխան ծրագրեր մշակելով: Ուստի Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերություններում օրինաչափորեն ներդրվեցին գործակցության ամենակարևոր նպատակներն ու խնդիրները՝ փոխադարձ բազմակողմ ճանաչողություն, կապերի սերտացում, հայապահպանություն, Սփյուռքի մասնագիտական ներուժի բացահայտում՝ ի շահ Հայրենիքի և Սփյուռքի այն կիրառելու հեռանկարով, և հայրենադարձությանը նպաստում:

Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեն (այսուհետև՝ Կոմիտե) ստեղծվել է ՀԽՍՀ մինիստրների խորհրդի 1964 թ. մայիսի 26-ի թիվ 226 որոշմամբ: Այն պետք է կոչվեր «Արտասահմանյան հայրենակիցների հետ մշակութային կապերի հայկական կոմիտե»²: Բայց հունիսի 25-ին հիմնադիր համագումարում³ Մարտիրոս Մարյանի առաջարկությամբ այն անվանվեց «Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտե»⁴: ՀԽՍՀ

¹ Կոմիտեն շարունակել է գործել Հայաստանի երրորդ Հանրապետության առաջին տարիներին:

² Տե՛ս Հայաստանի ազգային արխիվ (այսուհետև՝ ՀԱԱ), ֆ. 875, ց. 1, գ. 2, թ. 1-2:

³ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 1, գ. 11, թ. 1-18:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 2, գ. 43, թ. 1:

մինիստրների խորհրդի հաջորդ՝ թիվ 227 որոշմամբ Կոմիտեի նախագահ է նշանակվել Վարդգես Համազասպյանը¹:

Կոմիտեի կազմում գործում էին տարածաշրջանների հայ համայնքների հետ կապերի՝ Ասիայի ու Աֆրիկայի (Արևելյան երկրների), Եվրոպայի, Ամերիկայի և այլ բաժիններ: Այն համարվում էր ԽՍՀՄ-ի՝ Արտասահմանի հայրենակիցների հետ մշակութային կապերի խորհրդային ընկերության՝ «Ռոդինա»-ի կոլեկտիվ անդամը²:

Հիմնադիր համագումարում ընդունված կանոնադրության մեջ շարադրված էին Կոմիտեի գործունեության հետևյալ նպատակներն ու խնդիրները. հաստատել և զարգացնել կապերը Սփյուռքահայ գաղթօջախների հետ, գաղթօջախների հայությանը ծանոթացնել հայրենիքի կյանքի, ձեռքբերումների, գիտության ու մշակույթի հետ, գաղթօջախների հայության մեջ սերմանել հայրենասիրություն, ՀԽՍՀ-ի աշխատավորներին ծանոթացնել գաղթօջախների, առաջադիմական կազմակերպությունների, ձուլման դեմ պայքարի և Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունների զարգացմանն ուղղված աշխատանքների հետ³:

Նշվածին հասնելու համար անհրաժեշտ էր. կապեր հաստատել առաջադիմական, ժողովրդավարական և հայրենասիրական կազմակերպությունների, բարեգործական ու մշակութային միությունների հետ, գաղթօջախներում տարածել հայրենիքի թերթերը և օգնել դրանց, գաղթօջախների հրավերով մեկնել արտասահման, ուղարկել տարբեր խմբեր, հայրենիք հրավիրել պատվիրակություններ գաղթօջախներից, աջակցել սփյուռքահայ տուրիստներին, կազմակերպել սփյուռքահայ նկարիչների ցուցահանդեսներ, ինչպես նաև կազմակերպել գրական երեկոներ և հրատարակել սփյուռքահայ գրողների ստեղծագործությունները⁴:

Ակնհայտ է, որ Կոմիտեի նպատակներն ու խնդիրները մեծապես ածանցվում էին ժամանակաշրջանի գաղափարաքաղաքական իրողություններին: Առաջին հերթին առաջ քաշելով փոխադարձ ճանաչողության պահանջը՝ խորհրդահայ իշխանությունները մի կողմից հարկ էին համարում ամրապնդել կապերը Սփյուռքի հետ, իսկ մյուս կողմից Սփյուռքը ճանաչելի դարձնել Խորհրդային Հայաստանում և հակառակը: Կոմիտեի ամենակարևոր նպատակը, փաստորեն, Հայրենիք-Սփյուռք կապերի ամրապնդումն էր, որը կատարվում էր ամենատարբեր ծրագրերի իրականացմամբ⁵:

¹ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 1, գ. 2, թ. 3:

² Տե՛ս նույն տեղում, ց. 16, գ. 1, թ. 1:

³ Տե՛ս նույն տեղում, թ. 1-3:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում:

⁵ Հարկ է նշել, որ Կոմիտեի աշխատանքներն ընդհանուր առմամբ մանրամասնորեն ներկայացրել է Հ. Մելիքսեթյանը: Տե՛ս **Հ. Մելիքսեթյան**, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը (1920-1980-ական թթ.), Երևան, 1985, էջ 366-446:

Մյուս կողմից՝ ակնհայտ է, որ գաղթօջախներին աջակցելու և այնտեղ հայրենասիրություն սերմանելու խնդիրները հետապնդելիս Կոմիտեն նպատակ ուներ նպաստելու հայապահպանությանը: Այդ իսկ պատճառով սփյուռքահայ երիտասարդության հետ այն աշխատանքներ է իրականացրել թե՛ հայրենիքում և թե՛ Սփյուռքում¹. կազմակերպել է սփյուռքահայ ուսուցիչների պարբերական վերապատրաստումներ Խորհրդային Հայաստանում², գաղթօջախներին է տրամադրել մեծաքանակ գրականություն (դասագրքեր ու գեղարվեստական գրականություն)³ և նյութական ու մեթոդական ծավալուն օգնություն տրամադրել գաղթօջախների դպրոցներին⁴:

Կոմիտեի աշխատանքներում զգալի տեղ էր հատկացվում նաև ՀԽՍՀ-ում կազմակերպվող համահայկական բնագավառային և մասնագիտական հավաք-համաժողովներին: 1969 թ. կայացած Սփյուռքի հայրենակցական միությունների ներկայացուցիչների հավաքից⁵ հետո անցկացվեցին Հայրենիք-Սփյուռք առաջին համաժողովը (1980)⁶, արտասահմանի լրատվամիջոցների խմբագիրների հավաքը (1981), սփյուռքահայ գրողների ու ժուռնալիստների հավաքը (1983), սփյուռքահայ մշակութային միությունների ղեկավարների հավաքը (1984) և սփյուռքահայ ռադիո-հեռուստաժամերի ներկայացուցիչների և մամուլի խմբագիրների հավաք-խորհրդակցությունը (1985)⁷:

Կոմիտեի գործունեությունը մեծապես առնչվում էր նաև նրա գոյության տասնամյակներին շարունակվող հայրենադարձության հետ: Թեև Կոմիտեն ուղղակիորեն չէր զբաղվում հայրենադարձության կազմակերպման և իրականացման գործերով, այդուհանդերձ սփյուռքահայության հետ աշխատանքներում լայնորեն զովագրում էր հայրենադարձությունը, դրա նշանակությունն ու հայրենիքում հայրենադարձների կյանքում դրական տեղաշարժերը՝ դրանով իսկ մեծապես նպաստելով նոր հայրենադարձությանը: Հետաքրքրական է, որ հայրենադարձվել ցանկացողները շատ հաճախ համապատասխան խնդրանքով դիմում էին հենց Կոմիտեին⁸, որը պետական կառավարման մարմիններին ներկայացնում էր երաշխավորություններ՝ առանձին համայնքներից հայրենադարձություն կազմակերպելու նպատա-

¹ Տե՛ս «Սովետական Հայաստան», 1971, թիվ 4, էջ 22-23, N 5, էջ 4: Տե՛ս նաև ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 8, գ. 40, թ. 11 և այլն:

² Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 6, գ. 34

³ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 9, գ. 41, թ. 1-4:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 4, թ. 23:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում, գ. 17, թ. 23:

⁶ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 9, գ. 40, թ. 4-5:

⁷ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 8, գ. 40, թ. 1-4, ց. 14, գ. 8, թ. 1-5, ց. 16, գ. 11: Տե՛ս նաև «Սովետական Հայաստան», 1980, թիվ 12, էջ 7-34:

⁸ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 2, գ. 206, թ. 60:

կահարմարության վերաբերյալ¹: Կոմիտեի գործունեության շրջանում և հատկապես 1960-1970-ական թթ. հայրենիք է ներգաղթել ավելի քան 30 000 հայ²:

ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը (այսուհետև՝ Նախարարություն) գործում է 2008 թ. հոկտեմբերի 1-ից՝ ըստ «ՀՀ կառավարության կառուցվածքի մասին» 2008 թ. հունիսի 17-ի օրենքի³: Մինչ այդ՝ սեպտեմբերի 11-ին, ՀՀ կառավարությունը հաստատել էր Նախարարության կանոնադրությունը⁴: Նախարարության կազմում ստեղծվում էին տարածաշրջանների հայկական համայնքների հետ կապերի (Ամերիկայի, Մերձավոր և Միջին Արևելքի, Եվրոպայի և Անկախ պետությունների համագործակցության), համահայկական, միջազգային և եկեղեցական կառույցների հետ կապերի, հայրենադարձության և հետազոտությունների, համահայկական ծրագրերի և այլ վարչություններ ու բաժիններ ⁵281-Ա ⁶:

Ի սկզբանե նշենք, որ փոխադարձ ճանաչողության սկզբունքը սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի ստեղծումից շուրջ 45 տարի անց՝ 2008 թ., դարձյալ դրվեց Նախարարության որդեգրած սկզբունքների շրջանակում⁷, ինչը բխում էր այն իրողությունից, որ նույնիսկ XXI դարում և անկախ պետականության պայմաններում հայության հայրենաբնակ և սփյուռքյան զանգվածները դեռ ամբողջությամբ ծանոթ չէին մեկմեկու:

Նախարարության գործունեության նպատակն է Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման քաղաքականության մշակման, իրականաց-

¹ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 4, գ. 34:

² Տե՛ս **Ա. Ստեփանյան**, XX դարի հայրենադարձությունը հայոց ինքնության համակարգում, Երևան, 2010, էջ 277-279, տե՛ս նաև՝ Հավելված (աղյուսակ 3):

³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության օրենքը Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կառուցվածքի մասին (ընդունված 2008 թվականի հունիսի 17-ին)», «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր», 2008.06.25/40(630), հոդ. 651: Տե՛ս նաև <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=44544>

⁴ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումը (11 սեպտեմբերի 2008 թվականի թիվ 1049-Ն) «Հայաստանի Հանրապետության սփյուռքի նախարարության աշխատակազմ» պետական կառավարչական հիմնարկ ստեղծելու, Հայաստանի Հանրապետության սփյուռքի նախարարության կանոնադրությունը և աշխատակազմի կառուցվածքը հաստատելու մասին» // «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր», 2008.10.01/60(650), հոդ. 1025: Տե՛ս նաև <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=78354>

⁵ Տե՛ս նույն տեղում, IX, 54, I:

⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագիրը Հ. Հակոբյանին Հայաստանի Հանրապետության Սփյուռքի նախարար նշանակելու մասին», «ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր», 2008.10.15/62(652), հոդ. 1049: Տե՛ս նաև <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=46747>

⁷ Տե՛ս «Հայրենիքն է կանչում. ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը երեք տարեկան է», Երևան, 2011, էջ 7: Տե՛ս նաև «ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանի ելույթը Սփյուռքի կազմակերպությունների ղեկավարների և ներկայացուցիչների համահայկական համաժողովին» (http://www.mindiaspora.am/am/Speeches_of_minister/1642) և այլն:

ման, համակարգման և արդյունքների գնահատման միջոցով նպաստել Հայաստանի Հանրապետության և Մփյուռքի գործակցության ապահովմանը և նրանց միջև կապերի ամրապնդմանը, հայ ժողովրդի հոգևոր միասնությանը, հայ կրթական, գիտական, մշակութային, տնտեսական, երիտասարդության, մարզական կյանքի զարգացմանը, «հայկական աշխարհ»-ի¹ ստեղծմանը²:

Նախարարության գործառույթները բխում են երկու կարևոր աղբյուրներից՝ նախարարության կանոնադրությունից (բուն գործառույթներ) և կանոնադրության 1-ին կետի պահանջով ՀՀ կառավարության հաստատմանը ներկայացված և 2009 թ. օգոստոսի 20-ին հավանության արժանացած «Հայաստան-Մփյուռք գործակցության զարգացման հայեցակարգ»-ից³ (աճանցյալ՝ Հայաստան-Մփյուռք գործակցության զարգացման ուղղությամբ վերապահված գործառույթներ):

Ըստ կանոնադրության՝ Նախարարության առջև դրված են ավելի քան մեկուկես տասնյակ խնդիրներ, որոնցից գլխավորը Հայրենիք-Մփյուռք կապերի ամրապնդման ուղղությամբ քաղաքականության իրականացումն է: Դրան միտված են Նախարարության հիմնական ծրագրերը:

Նախարարության մնացյալ խնդիրներն ընդհանուր առմամբ կարելի է բաժանել հետևյալ հիմնական բնագավառների.

1. *հայապահպանության խնդիրներ*, այդ թվում՝ ուժացումը կանխելու համատեղ ծրագրերի իրականացում, այլալեզու և այլադավան հայերի շրջանում ազգային ինքնության արմատավորմանը նպաստում, հայապահպանության ու հայկական համայնքների զարգացման համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում և այլն.
2. *Մփյուռքի ներուժի համախմբման խնդիրներ*, այդ թվում՝ Հայրենիք-Մփյուռք գործակցության մասնագիտական կազմակերպակառուցվածքային հենքի ձևավորում, ՀՀ-Մփյուռք համակարգող մարմնի ստեղծմանն աջակցություն, հայրենի պետության ամրապնդման գործում սփյուռքահայերի արդյունավետ մասնակցությանը նպաստում, համազգային նշանակության խնդիրների ձևակերպման ու լուծման նպատակով ՀՀ և Մփյուռքի քաղաքական, տնտեսական, մտավոր, գիտակրթական, հոգևոր-մշակութային կարողությունների և ջանքերի համախմբում, մասնագիտական հանձնախմբերի ձևավորմանը աջակցություն.
3. *հայրենադարձությանն առնչվող խնդիրներ*, այդ թվում՝ համապատասխան ծրագրերի մշակում, դեպի հայրենիք սփյուռքահայ երիտա-

¹ Այս եզրույթի սահմանումը մինչ այժմ ամբողջությամբ հստակեցված չէ:

² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումը (11 սեպտեմբերի 2008 թվականի թիվ 1049-Ն)», I, 7:

³ Տե՛ս «Հայաստան-Մփյուռք գործակցության զարգացման հայեցակարգ», Երևան, 2010: Տե՛ս նաև <http://www.gov.am/files/meetings/2009/3478.pdf>

սարդության ուխտագնացությունների կազմակերպում, հայոց պետականության ամրապնդման, ժողովրդագրության բարելավման և համազգային խնդիրների լուծման գործում սփյուռքահայերի մասնակցությունն ապահովելու համար բարենպաստ պայմանների ձևավորում¹:

Նման համակարգումը պատահական չէ, քանի որ ճիշտ նույն կերպ այն ձևակերպված է Նախարարության առջև ՀՀ նախագահի կողմից դրված երեք գերակա խնդիրներում՝ աջակցել հայապահպանությանը Սփյուռքում, հայտնաբերել ու համախմբել Սփյուռքի ներուժը, մշակել հայրենադարձությանը խթանող ծրագրեր, աջակցել ՀՀ-ում մշտական բնակություն հաստատելու ցանկություն հայտնաձև սփյուռքահայերին²:

Տարիների ընթացքում Նախարարությունը իրականացրել է ծավալուն աշխատանքներ գործունեության բոլոր գերակա ուղղություններով: Ընդհանուր առմամբ, Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի և ՀՀ սփյուռքի նախարարության նպատակները և խնդիրներն ունեն զգալի հարազատություն՝ հայապահպանություն, ներուժի համախմբում և հայրենադարձության խթանում, ինչպես նաև կապերի ամրապնդում, տեղեկատվության փոխանակում և այլն:

Հայապահպանության ուղղությամբ Նախարարությունը կազմակերպել է սփյուռքահայ ուսուցիչների, կրթական ու համայնքային գործիչների ամենամյա ամառային դպրոցներ³, համայնքներին տրամադրել մեծաքանակ գրականություն (դասագրքեր և այլն)⁴ և նյութական ու մեթոդական ծավալուն օգնություն ցուցաբերել Սփյուռքի դպրոցներին⁵, հայրենիքում կազմակերպել հազարավոր հայ երիտասարդների հայրենաձանաչության «Արի տուն» ծրագիրը⁶, «Իմ Հայաստան» համահայկական մշակութային փառատոնը¹ և իրականացրել այլ կարևոր ձեռնարկներ:

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումը» (11 սեպտեմբերի 2008 թվականի թիվ 1049-Ն), I, 8:

² Տե՛ս «Հրանուշ Հակոբյանի ելույթը Լոս Անջելեսում «Հայաստան համահայկական հիմնադրամի» տարեկան ճաշկերույթի ժամանակ» (http://www.mindiaspora.am/am/Speeches_of_minister/652), «ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանի ելույթը ՀՀ ԱԳՆ դիվանագիտական ներկայացուցչությունների ղեկավարների ամենամյա հավաքին» (http://www.mindiaspora.am/am/Speeches_of_minister/18) և այլն: Տե՛ս նաև «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», Երևան, 2013, էջ 24:

³ Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 142-146: Տե՛ս նաև ծրագրի պաշտոնական կայքը՝ www.dss.am

⁴ Տե՛ս «Հայրենիքն է կանչում. ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը երեք տարեկան է», էջ 123, «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 333:

⁵ Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 165-166:

⁶ Տե՛ս «Հայրենիքն է կանչում. ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը երեք տարեկան է», էջ 102-103, «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 130-141: Տե՛ս նաև ծրագրի պաշտոնական կայքը՝ www.aritun.am

Սփյուռքի ներուժի համախմբման ուղղությամբ կազմակերպվել են համահայկական մասնագիտական համաժողովներ, որոնցից առավել ծավալուն են Ճարտարապետների համահայկական առաջին համաժողովը (2009), Իրավաբանների համահայկական առաջին համաժողովը (2009), Լրագրողների համահայկական համաժողովը (2010), Հայ բժիշկների համաժողովը (2011), Սփյուռքի կազմակերպությունների ներկայացուցիչների և համայնքների ղեկավարների համահայկական համաժողովը (2011)², Հայաստան-Սփյուռք հինգերորդ համաժողովը (2014)³ և այլն: Որպես կանոն, այդ համաժողովների արդյունքում ձևավորվել են համահայկական մասնագիտական ընկերակցություններ⁴:

Ինչ վերաբերում է հայրենադարձության գործընթացի խթանմանը, ապա Նախարարության կողմից մշակվել են «Հայրենադարձության գործընթացի կազմակերպման հայեցակարգ»-ի և «Հայրենադարձության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծեր, որոնք համապատասխանաբար 2010 և 2011 թթ. արժանացել են ՀՀ կառավարության հավանությանը⁵: Բացի այդ, Նախարարությունը մեծապես աջակցել է ՀՀ-ում հաստատված իրաքահայերի և սիրիահայերի ինտեգրման խնդիրների լուծմանը՝ մշակելով առանձին ծրագրեր⁶:

Հարկ է նշել, որ Նախարարությունը հեռանկարում նախատեսում է հանդես գալ հայրենադարձության հարցերով հատուկ մարմնի՝ գործակալության ստեղծման առաջարկությամբ, որին փոխանցվելու է հայրենադարձության գործընթացի կազմակերպման գործառնությունը՝ Նախարարությանը վերապահելով ոլորտի օրենսդրության և հայրենադարձության խթանմանն ու

¹ Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 157-161:

² Տե՛ս «Հայրենիքն է կանչում. ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը երեք տարեկան է», էջ 133-150, «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 189-224:

³ Տե՛ս «Հայաստան-Սփյուռք 5-րդ համաժողով», (<http://www.mindiaspora.am/am/Conferences/3418>): Հետաքրքրական է, որ համաժողովը 5-րդ է կոչվել այն պատճառով, որ առաջինն է համարվել 1999 թ. տեղի ունեցած Հայաստան-Սփյուռք խորհրդաժողովը, որին հետևել են 2002 և 2006 թթ. երկրորդ և երրորդ համանուն խորհրդաժողովները: 2011 թ. Նախարարության կազմակերպած Սփյուռքի կազմակերպությունների ներկայացուցիչների և համայնքների ղեկավարների համահայկական համաժողովը համարվել է Հայրենիք-Սփյուռք 4-րդ համաժողով, ուստի 2014 թ. միջոցառումը դարձել է 5-րդ: Վերևում տեսանք, որ Հայրենիք-Սփյուռք առաջին համաժողովը տեղի է ունեցել 1980 թ.:

⁴ Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 189:

⁵ Տե՛ս «Հայրենիքն է կանչում. ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը երեք տարեկան է», էջ 126, «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 187-188, «Հայաստանի Հանրապետության օրենքը հայրենադարձության մասին» (<http://www.mindiaspora.am/am/Projects>):

⁶ Տե՛ս «ՀՀ սփյուռքի նախարարության գործունեության հինգ տարիները», էջ 178-188:

հայրենադարձների ինտեգրմանը միտված ծրագրերի մշակումը և իրականացման ընթացքի համակարգումը¹:

Սակայն կանոնադրային գործառույթներից բացի, ըստ «Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման հայեցակարգ»-ի՝ Նախարարությանը վերապահված են այլ կարևոր գործառույթներ², որոնք ընդհանուր առմամբ արտաձված են Նախարարության կանոնադրային նպատակներից ու խնդիրներից:

Հայեցակարգը հինական շեշտադրումը կատարում է Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունների զարգացման և գործակցության ամրապնդման վրա, որտեղ ամրագրված է. «Հայաստան-Սփյուռք գործակցությունը նպատակաուղղված է Հայրենիքում հաստատված կամ օտար երկրում բնակվող յուրաքանչյուր հայ մարդու՝ լեզվի, մշակույթի, դավանանքի, կրթության իրավունքների պաշտպանությանը..., նրա ինքնության պահպանությանը՝ հայապահպանությանը, ինչպես նաև Հայրենիքի ու Սփյուռքի միջև կապերի սերտացմանը»³:

Հստակեցված է նաև, թե Հայրենիք-Սփյուռք գործակցության զարգացման համար ինչ խնդիրներ պետք է իրականացվեն ՀՀ կառավարության կողմից.

1. *Հայ մարդու զարգացում*, որը նախատեսում է հայապահպանության քաղաքականության իրականացում, Սփյուռքի ներուժի հայտնաբերում և նպատակային կիրառում ի շահ Հայրենիքի ու Սփյուռքի, համահայկական միասնական տեղեկատվական միջավայրի ձևավորում, հայրենադարձությունը խթանող ծրագրերի իրականացում, արտերկրում հայկական կրթական համակարգի զարգացում.
2. *Սփյուռքի համայնքների զարգացում*, որը նախատեսում է նպաստել ու աջակցել տարբեր երկրներում հայկական համայնքների զարգացման համար բարենպաստ միջավայրերի ձևավորմանն ու զարգացմանը, համայնքների համախմբմանը, համայնքային ինքնակառավարման կառույցների ստեղծմանը և Հայրենիքի հետ կապերի ամրապնդմանը, ազգային մշակույթի ու ավանդույթների պահպանմանը, ինչպես նաև ներառել հայկական համայնքների շահերի պաշտպանության հարցերն այլ պետությունների հետ ՀՀ երկկողմ հարաբերությունների օրակարգում.
3. *Հայկական պետականության զարգացում*, որը նախատեսում է նպաստել առանձին պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ ՀՀ-ի նորանոր կապերի հաստատմանը և ամրա-

¹ Տե՛ս «Հայրենադարձության գործընթացի կազմակերպման հայեցակարգ», II, 2, 4; IV, 24, 11: Տե՛ս <http://www.mindiaspora.am/res/3.%20Iravakan%20akter/0.%20ALL/HayecakargHayren.Nor.doc>

² Տե՛ս «Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման հայեցակարգ», էջ 23-26:

³ Նույն տեղում, էջ 19:

պնդմանը, հայկական պետականության ամրապնդման ու համագ-
գային խնդիրների լուծման հարցում սփյուռքահայերի արդյունավետ
մասնակցության միջավայրի ձևավորմանը, համախմբել ՀՀ-ի և
Սփյուռքի կարողություններն ու նպատակաուղղել համագգային
խնդիրների լուծմանը¹:

Ակնհայտ է, որ ՀՀ Սփյուռքի նախարարության գործառնությանը դաշտը
շատ ավելի հստակեցված է, ընդարձակ ու բազմակողմանի, որը բխում է
անկախ պետականության պայմաններում Սփյուռքի հետ աշխատանքների
կազմակերպման ազատությունից և երկուստեք կապերում գաղափարաբա-
նական ու քաղաքական սահմանափակումների բացակայությունից:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք արձանագրել, որ Հայրենիք-
Սփյուռք հարաբերությունների պատմության երկու կարևորագույն շրջա-
փուլերում այդ հարաբերությունները խարսխվել են համանման գերակա
նպատակների ու խնդիրների վրա, ինչպիսիք են դրանց աստիճանական ամ-
րապնդումն ու սերտացումը, Սփյուռքում հայապահպանությունը, մասնա-
գիտական ներուժի համախմբումը և հայրենադարձությունը խթանող միջո-
ցառումների իրականացումը:

**Арман Егиазарян – Приоритетные направления отношений
между Арменией и Диаспорой: от Комитета по культурным связям
с армянами Диаспоры до Министерства Диаспоры**

В истории взаимоотношений между Арменией и Диаспорой выделяются два основ-
ных периода: период деятельности Комитета по культурным связям с армянами Диаспо-
ры (основан в 1964 г.) и период деятельности Министерства Диаспоры Республики Ар-
мения (создано в 2008 г.). Основными задачами Комитета по культурным связям с армя-
нами Диаспоры были развитие отношений с Диаспорой, предоставление армянам
Диаспоры информации об образе жизни на Родине, о ее достижениях, науке и культуре,
распространение патриотизма в Диаспоре, предоставление гражданам Армении инфор-
мации о ситуации в общинах Диаспоры, об организациях и механизмах сохранения
национальной идентичности, а также о процессе развития отношений между Родиной и
Диаспорой. Основными же задачами Министерства Диаспоры Республики Армения
(создано в 2008 г.) являются развитие сотрудничества между Родиной и Диаспорой,
содействие идейному единству армян, содействие развитию образовательной,
научной, культурной, экономической и спортивной жизни Диаспоры, содействие фор-
мированию “Армянского мира”. Исследование показывает, что и Комитет, и Министер-
ство действовали в трех основных направлениях: сохранение национальной идентич-
ности среди армян Диаспоры; объединение профессионального потенциала Диаспоры;
осуществление проектов, способствующих репатриации.

¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 19-21:

**Arman Yeghiazaryan – Priority directions of relations between
Armenia and the Diaspora from the Committee of cultural relations
with the Diaspora Armenians to the Ministry of Diaspora**

In the history of relations between Armenia and the Diaspora 2 main periods are featured: the activity period of the Committee for cultural relations with Diaspora Armenians (established in 1964) and the activity period of Ministry of Diaspora of the Republic of Armenia (established in 2008). The main objectives of the Committee for cultural relations with Diaspora Armenians were: developing the relations with the Diaspora, introducing the lifestyle of Homeland, its achievements, science and culture to the Diaspora Armenians, spreading patriotism in the Diaspora Communities, presenting the situation in the Diaspora communities to the citizens of Armenia, establishing institutions and mechanisms of preserving national identity, as well as the process of developing Homeland-Diaspora relations. The main objectives of RA Ministry of Diaspora are: developing cooperation between Armenia and the Diaspora, assisting the ideological unity of Armenians, contributing the development of educational, scientific, cultural, economic, youth and sportive life of the Diaspora, as well as promoting the formation of the “Armenian world”. The research shows that both the Committee and the Ministry acted in three main directions: preserving the national identity among Diaspora Armenians; uniting the professional potential of the Diaspora; implementing projects promoting repatriation.